

Švédská škola jako zdroj inspirace pro české školství?

(Poznatky a zkušenosti ze studijního pobytu ve Švédsku)

Alena Vavrdová

Role učitele byla tradičně spojována především s vyučováním žáků organizovaných ve třídě. Reflexe změn v pojetí a kultuře školy klade na současného učitele nové nároky. Způsoby práce s dětmi jsou mnohem komplikovanější a náročnější v důsledku nepříznivých civilizačních jevů (např. citová labilita, agrese, neurózy apod.), žáci jsou vystavováni vlivům a tlakům prostředí, mění se společnost, pořadí lidských hodnot, životní styl, sociální vztahy, výchovné zázemí žáků, jejich postoje a chování. Učitel hraje klíčovou roli v uvádění dítěte do školního prostředí, poskytuje mu prostor pro komplexní kultivaci.

Musíme také počítat s tím, že dnešní žáci budou aktivními účastníky a spolutvárci evropského sjednocovacího procesu. Výchova připravující na tuto úlohu proto nesmí zapomínat na sociální cíle, které jsou jeho součástí. Příprava učitelů by tedy měla směřovat nejen ke kvalitnímu osvojení oboru, ale měla by rozvíjet především kompetence komunikační, sociální a personální, přičemž za podstatné zde považujeme schopnost sebereflexe a autoregulace. Do přípravy učitelů by měly vstupovat také prvky evropské dimenze, které zahrnují např. srovnávání vzdělávacích systémů, hodnot a kultur, osvojení alespoň jednoho cizího jazyka na takové úrovni, aby byla umožněna nejen mobilita učitelů, ale i jejich kooperace v rámci Evropy.

Perspektiva sjednocené Evropy přináší větší možnosti seznamovat se s odbornou literaturou a větší volnost cestování a výměny zkušeností pojetí školního vyučování a učení v zahraničí.

Doc. E. Walterová z Centra evropských studií například připomíná, že požadavky na školu v Evropě jsou realističtější v tom smyslu, že se již „nežádá na škole, aby vzdělávala, vychovávala, kultivovala, organizovala život žáků a rozvoj jejich osobnosti . . . , ale že úlohou školy zůstává prvořadě naučit žáky stát se kompetentními v životě, naučit se učit, mít učení rád a podporovat přirozenou touhu po poznání“ (Walterová, 1997, s. 110).

Za důležité proto považujeme i změny v přípravě budoucích učitelů. Každá fakulta vzdělávající učitele si vytváří vlastní charakter studia, snaží se nacházet co nejefektivnější model přípravy, který by vedl ke zlepšení profesionální přípravy budoucích učitelů. Jedním ze zdrojů inovací jsou in-

formace o školství v zahraničí, analýza zahraničních materiálů, srovnání školního života, forem a metod práce.

Při své opakované stáži ve Švédsku jsem nabyla dojmu, že rozdíl mezi pojetím školy u nás a ve Švédsku je hlubší než jen ten, který je dán místními tradicemi, a to zvláště v atmosféře školy, v promyšlenosti přístupu k žákům i studentům, ve výstavbě učiva. Kromě studia systému švédského školství, organizace výuky, zejména na 1. stupni základní školy, vzdělávání učitelů primárního školství jsem absolvovala řadu hospitací na základních školách i na Univerzitě v Uppsale.

Po celou dobu jsem si kladla otázky, jako např.: Je učitel švédské školy jiný? V čem je jiný? Čím se liší pracovní atmosféra švédské školy od české?

Neoddiskutovatelnou výhodou švédského školského systému je jeho dlouhodobý vývoj, který nebyl násilně přerován tak jako v českých zemích. Proto byl dlouhou dobu vzorem pro ostatní evropské země. V 80. a na začátku 90. let se švédská škola dostala do určitých problémů, které souvisely s politickou a ekonomickou situací v zemi. Poslední reformy, které se ve švédském školství uskutečnily, se datují do roku 1993, 1995/96, 1997/98, 1998/99 (podrobněji viz materiál EURYDICE – The Swedish Education System). Jedná se o reformu, která po pedagogických diskusích vešla v platnost ve školním roce 1998/99. Švédská základní škola má vymezeny dovednosti, které jdou nad obecný rámec získání odborných znalostí. K těmto dovednostem patří dovednost učit se, opatřovat si informace, rozvíjet vlastní samostatnost, sebeodpovědnost, důvěru v sebe sama, solidaritu a schopnost spolupracovat. Závazná jsou jen velmi rámcová témata, která jsou s žáky a rodiči projednávána. Realizace vzdělávacích cílů zde závisí na způsobu chování a jednání každé školy, na organizaci vyučování, na roli učícího se a učícího.

Na otázky, které jsem si kladla, jsem se snažila nalézt odpovědi. Shrnula bych je asi do těchto několika bodů:

- švédská škola je škola orientovaná na úspěch každého žáka,
- škola podporuje zaujetí a chuť objevovat,
- podporuje vlastní pocit hodnoty,
- poskytuje dostatek příležitostí k praktickým činnostem žáků,
- škola respektuje a podporuje různost,
- škola prohlubuje odpovědnost a samostatnost žáků,
- využívá nejrůznějších metod, které jsou přitažlivé a zajímavé,
- vede žáky ke kompetencím, které jsou určující pro jejich život,
- škola je místo, kam žáci i učitelé chodí rádi.

To jsou asi hlavní znaky, které charakterizují švédskou základní školu. Za období, kdy jsem ve Švédsku pobývala, jsem se například nesetkala s žákem, který by měl ze školy či učitele strach nebo byl ve stresové situaci kvůli škole,

jak je tomu často u nás. Nesetkala jsem se ani s žádnou formou despektu či ironie vůči žákům, jak se s tím někdy setkáváme v našich školách. Myslím si, že se u nás velmi málo změnil postoj většiny učitelů k jejich práci, ve školách i nadále vládne rutina, monolog učitele, aktivita se omezuje na opisování a reprodukci. Pokud učitelé nezmění vztah k žákům, nevybaví ho vnitřní motivací a nástroji pro celoživotní učení, nezmění se nic. Zůstane pouze u změny organizační, ale nedojde na změny principiální. **Hlavní změnu vidíme v myšlení učitelů.** A to by měl být zásadní úkol pro fakulty vzdělávající budoucí učitele.

Z různých dotazníkových šetření, ale i z rozhovorů se studenty se však ukazuje, že i na vysokých školách stále převažuje rutina, aktivita se omezuje na čtení referátů, při kterých se někteří „vyspí“ nebo se stačí připravit na další seminář. Jestliže chceme, aby se skutečně něco změnilo, **ukazujeme jak!** Studenti – budoucí učitelé – musí prožít hledání, pokusy, najít sami vhodný prostředek ke kýženému cíli. Přístupy založené na vlastních činnostech, nejen směřujících do praxe, ale také činností myšlenkových, jsou velmi motivující. Je třeba rozvíjet takové metody a přístupy, aby studenti dokázali vyjádřit své názory a uplatňovali tvořivé myšlení.

Předpokladem je navození atmosféry důvěry, pochopení a spolupráce učitele se studenty. Tyto vzájemné vztahy se musí vyznačovat snahou pochopit druhé, tolerancí, citem a taktem.

Dalším krokem je vzbuzení zájmu studentů tím, že s nimi hovoříme o tom, co budeme dělat, spolu činnost plánujeme a připravujeme. Jde nám o to, aby studenti chápali cíl a smysl své práce a aby také za ni cítili odpovědnost. Postupujeme tak, jak bychom si přáli, aby naši studenti pracovali s dětmi ve své učitelské praxi.

Švédská škola nám poskytuje mnoho podnětů a inspirací, jak osobnost dítěte skutečně *kultivovat*.

V seminářích pedagogiky 1. stupně nebo v seminářích didaktiky vlastivědy využíváme veškeré materiály, které jsem si během pobytů zajistila. Kromě srovnávání školských systémů teoreticky se nejvíce věnujeme videozáznamům, které jsem osobně na školách pořizovala. Zajímavé jsou i studie a komentáře k fotografiím. Sledujeme například chování žáků během vyučování, verbální i nonverbální komunikaci a snažíme se o rozbor určité situace. Klademe si otázky typu Proč tento žák sedí zrovna tak, jak sedí? Jaká je atmosféra ve třídě? Jaký výraz má učitel při sdělování úkolu? Jsou žáci spokojeni? Je ve třídě nějaký žák, který se nudí? Proč myslíte, že se nudí? apod. Snažíme se o nalezení možných příčin. Zajímavé je další srovnávání s videozáznamy ze školy české. Studenti se pokoušejí najít významné momenty, které ukazují rozdíly v pojetí školy ve Švédsku a pojetí školy u nás. Z těchto rozdílů vycházíme dále v naší práci, kdy se dostáváme k tomu, že

se studenti jednotlivě vyjadřují k těmto rozdílům – je to jejich vlastní vysvětlení možných příčin, jejich pohled na roli učitele a žáka v české a švédské škole, zamyšlení nad tím, co je možné realizovat v našich podmínkách a proč. Zamýšlíme se nad tím, které to jsou vlastně kompetence, které charakterizují *učitele a jeho profesi*. Všichni víme, že je to dlouhodobý proces, ale i studenti si musí uvědomovat, že začíná vstupem na pedagogickou fakultu. Tím, že musí sami o těchto problémech přemýšlet, diskutovat, prožívat je a takto i „činit“, si tyto *kompetence* začínají uvědomovat a „zažívat“ již od začátku svého studia.

Literatura

- ŠVEC, V. Kde hledat zdroje inovací pregraduální pedagogické přípravy učitelů? *Pedagogická orientace*, 1995, č. 16–17, s. 54–58.
- WALTEROVÁ, E. a kol. *Objevujeme Evropu. Kniha pro učitele*. Praha: PdF UK, 1997.
- WALTEROVÁ, E. *Objevujeme Evropu*. Praha: ÚRVŠ, 1997.
- The Swedish Education System. Text EURYDICE – Swedish Ministry of Education and Science. Stockholm, June 1999.

VAVRDOVÁ, A. Švédská škola jako zdroj inspirace pro české školství? *Pedagogická orientace* 2000, č. 3, s. 92–95. ISSN 1211-4669.

Adresa autorky: Mgr. Alena Vavrdová, Olomouc